

ADAM GRAJEWSKI <https://orcid.org/0000-0003-4761-5339>

Wydział Kryminalny, Biuro Kryminalne, Komenda Główna Policji

Ekspozyty i kolekcje geologiczne w ujęciu prawnym

ABSTRACT

Exhibits and geological collections in terms of legal regulations

The question of the ownership of minerals is not directly regulated by Polish law. Legislators have not sufficiently dealt with this issue, which has resulted in several problems due to the lack of regulations on the question of finding and possessing minerals. In addition, there are many collectors and meteorite hunters among mineral owners, who operate in a semi-formal sector. This situation raises many questions, e.g. who should be considered the owner of a found object, or should it be legal to search for and extract minerals without obtaining a permission or license, and how should the sale of minerals be regulated. In order to answer these questions, I will discuss the number of ambiguities in the field of legal regulations of mineral owners' rights. I will present the main problems related to the question of mineral ownership in terms of legal regulations, and talk through suggested solutions.

Keywords: museum, collection, exhibit, mineral, law

Słowa kluczowe: muzeum, kolekcja, ekspozyt, minerał, prawo

Sprawa własności znalezionych, zakupionych bądź pozyskanych jakąś inną drogą szeroko pojętych okazów geologicznych w postaci: minerałów, skał i skamieniałości nie została do tej pory jednoznacznie uregulowana w prawie polskim. Ustawodawca nie zajmował się dostatecznie tą kwestią, mimo że wiele okazów geologicznych ma wartość materialną, naukową oraz kolekcjonerską, a w wypadku pozyskania i rozporządzenia tego typu mieniem jego stan prawny jest nieuregulowany. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na gwałtownie rosnącą, dzięki dostępności informacji, liczbę poszukiwaczy i kolekcjonerów, którzy niestety nie potrafią jednoznacznie doprecyzować sytuacji prawnej,

w jakiej się poruszają. Okazy geologiczne stanowią przedmiot obrotu handlowego i często osiągają podczas sprzedaży na giełdach kolekcjonerskich czy w internetowych serwisach aukcyjnych wysokie ceny. W takiej sytuacji pojawia się dużo pytań, począwszy od tego: Czy można bez pozwolenia i koncesji poszukiwać lub pozyskiwać okazy geologiczne, a następnie kto jest faktycznie ich prawowitym właścicielem? Zasygnalizowaniem wagi problemu jest również mała liczba i rozproszenie aktów normatywnych. W celu odpowiedzi na wyżej stawiane pytania należy przeanalizować kilka aktów prawnych:

- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2011 r. Nr 163. poz. 981),
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz.U. z 2015 r., poz. 397),
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93),
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568),
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880),
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114),
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553).

Ustawodawca w art. 3 pkt. 4 prawa geologicznego i górniczego wyraźnie podaje, iż przepisów ustawy nie stosuje się do pozyskiwania okazów minerałów, skał i skamielin w celach naukowych, kolekcjonerskich i dydaktycznych, prowadzonego bez wykonywania robót górniczych¹. W celu wyjaśnienia problemu własności okazów geologicznych pozyskanych w wyniku poszukiwań terenowych wskazówką może być art. 143 Kodeksu cywilnego (k.c.), który odnosi się do prawa własności właściciela nieruchomości. Przepis ten stanowi, iż prawa właściciela nieruchomości rozciągają się na przestrzeń pod powierzchnią jego własności i nad nią. Ustawa wskazuje, iż granicą własności jest społeczno-gospodarcze przeznaczenie gruntu. W takim wypadku wystąpienie interesującego materiału geologicznego, na powierzchni terenu lub w naturalnym odsłonięciu, znajdujące się w granicach wyznaczonych przez społeczno-gospodarcze przeznaczenie gruntu stanowi część składową nieruchomości, objętą prawem własności właściciela gruntu.

W ustawie o ochronie przyrody ustawodawca określił przede wszystkim cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Art. 15 pkt. 1 ust. 8 tejsze ustawy stanowi, iż w parkach narodowych oraz w rezerwach przyrody zabrania się pozyskiwania skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu. Dodatkowo zakaz ten może zostać wprowadzony na obszarach parków krajobrazowych (art. 17 pkt 1 ust. 4 tejsze ustawy), obszaru chronionego (art. 17 pkt 1 ust. 4 tejsze ustawy) oraz w stosunku do pomnika przyrody, stanowiska dokumentacyjnego, użytku ekologicznego lub zespołu przyrodniczo-krajobrazowego (art. 45 pkt 1 ust. 8 tejsze ustawy)². Żaden z przepisów ustawy nie reguluje jednak precyzyjnie możliwości poszukiwania okazów geologicznych na terenach chronionych, a tym bardziej możliwości uzyskania do nich prawa własności. Należy pamiętać

¹ Zob. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2011 r. Nr 163, poz. 981).

² Zob. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880).

o tym, że w wielu wypadkach meteoryty, rzadziej skamieniałości, pojawiają się pojedynczo. W praktyce z problemem takim spotykamy się, gdy poszukiwacz minerałów, skał, skamieniałości czy meteorytów, penetrując teren, natrafi na poszukiwane okazy. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że ów poszukiwacz, zgodnie z prawem, zanim wejdzie na teren występowania danych okazów geologicznych powinien bezwzględnie uzyskać zgodę właściciela terenu, na którym zamierza prowadzić poszukiwania. Gdy wejdzie na teren prywatny i nie uwzględni kierowanych przez osobę uprawnioną wezwań do opuszczenia go, łamie prawo, narażając się na sankcje opisane w Kodeksie wykroczeń (k.w.). Zgodnie z art. 157 k.w. każdy, kto wbrew żądaniu osoby uprawnionej nie opuszcza lasu, pola, ogrodu, pastwiska, łąki lub grobli, podlega karze grzywny do 500 zł lub karze nagany. Strona podmiotowa tego wykroczenia obejmuje umyślność i nieumyślność, co powoduje, iż nie usprawiedliwia go błędne rozumowanie, że jest uprawniony do przebywania w określonym miejscu, lub gdy sądzi, że żądanie opuszczenia miejsca pochodzi od osoby nieuprawnionej. Podmiotem tego wykroczenia może być każda osoba z wyłączeniem osób uprawnionych. Ściganie wykroczenia z art. 157 k.w. następuje na żądanie pokrzywdzonego³. Należy jednocześnie zaznaczyć, że jeżeli miejsce, o którym mowa w art. 157 k.w., jest ogrodzone i sprawca wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, popełnia także przestępstwo z art. 193 Kodeksu karnego (k.k.). Przywołany przepis stanowi, iż osoba, która wdzierza się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku⁴. Ponadto zgodnie z przepisami przedmiot znaleziony na czyimś terenie jest własnością właściciela terenu i on może korzystać z pożytków, które znajdują się na jego nieruchomości. Dotyczy to właścicieli gruntów lub administracji lasów państwowych.

Szczególnie kwestia własności meteorytów jest dyskusyjna, gdy bierze się pod uwagę ich cechy przedmiotowe oraz kontekst znalezisk. W praktyce często pojawiają się błędne interpretacje prawa wynikające z porównań meteorytów do zabytków archeologicznych⁵. Jednak należy zaznaczyć, że prawna definicja wyklucza możliwość zakwalifikowania „surowych” meteorytów oraz innych okazów geologicznych do zabytków archeologicznych. W art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (u.o.o.z) wyraźnie wskazuje się, że zabytkiem jest rzecz ruchoma, będąca dziełem człowieka, stanowiąca pozostałość jego egzystencji lub będąca wytworem jego działalności. Ponadto chcąc zdefiniować zabytek archeologiczny, pamiętać należy również, iż powinien on wypełniać kryteria określone w ogólnej definicji zabytku stypizowanego w art. 3 ust. 1 u.o.o.z. Tak więc zabytkiem archeologicznym będzie przedmiot, którego zachowanie będzie leżeć w interesie społecznym ze względu na jego wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek oprócz wartości artystycznej i naukowej może mieć również inne wartości, np. sakralną, religijną, archeologiczną, paleontologiczną, geologiczną i muzealną⁶.

³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114).

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553).

⁵ A. Kotwiecki, M. Skórka, *Do kogo prawnie należą znalezione meteoryty?*, „Meteoryt. Biuletyn miłośników meteorytów” 2001, nr 4 (40), s. 24–30.

⁶ B. Gadecki, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108–120 Przepisy karne. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 16.

Patrząc na to przez pryzmat kolekcjonerstwa szeroko pojętych okazów geologicznych, należy pamiętać o tym, że w wielu wypadkach oprócz wartości kolekcjonerskiej mają one tylko wartość naukową. Doskonałym tego przykładem są meteoryty, które w wielu przypadkach mogą być postrzegane przez przeciętną osobę jako okopcone kamienie, a jednocześnie stanowią one obiekt pożądanego kolekcjonerów ze względu na rejestrowanie miejsca ich spadku na ziemię czy naukowców poszukujących tego, co jeszcze nie zostało zbadane. Tak więc obiekty geologiczne nie spełniają kryteriów, jakie definiuje ustawa o zabytkach, ponieważ dyskwalifikuje je sposób i okoliczności powstania.

Na podstawie przytoczonych przykładów można przyjąć, iż szeroko pojęte okazy geologiczne w postaci: minerałów, skał, skamieniałości oraz meteorytów nie spełniają definicji zabytku i dlatego nie podlegają ochronie. Jednak zupełnie inaczej przedstawia się sytuacja prawna okazów geologicznych stanowiących kolekcje lub wchodzących w skład zbiorów kolekcji. Ponieważ zgodnie z definicją kolekcja jest wytworem rąk ludzkich, dodatkowo jest ona usystematyzowana lub opisana według określonych kryteriów, stanowiących z założenia jej twórcy logiczną kompozycję tematyczną, w związku z tym ma cechy zabytku. Może ona wtedy funkcjonować jako całość albo jako element większej kolekcji o wartości historycznej, artystycznej lub naukowej⁷. Niewątpliwie kolekcję okazów geologicznych należy zawsze identyfikować z człowiekiem jako jej twórcą, mającym pewną wiedzę oraz wrażliwość, które pozwoliły mu za pomocą określonej konwencji na usystematyzowanie swoich zbiorów. Kolekcja może być autorską, przemyślaną starannie koncepcją bądź wynikiem wieloletniej postępującej pracy naukowej kilkuosobowego zespołu badawczego. Jako składniki kolekcji nie mogą być traktowane przedmioty, które trafiły tam przypadkowo⁸. Kolekcje, w tym okazów geologicznych, zgodnie z przepisem art. 6 ust. 1 pkt 2 lit. b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podlegają ochronie konserwatorskiej jako kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które je tworzyły, i podlegają opiece oraz ochronie bez względu na stan ich zachowania⁹. Nieco inaczej sytuacja zbiorów i kolekcji okazów geologicznych przedstawia się w ustawie o muzeach. W odniesieniu do postanowień art. 3 ustawy o muzeach ustawodawca wskazuje, iż muzea mogą być tworzone dla jednej lub wielu dziedzin działalności człowieka oraz tworów natury. Ustawodawca kwestie dotyczące tworów natury pozostawia otwartą; w ich skład mogą wchodzić zbiory i okazy z dziedziny m.in. sztuki, zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii. Rozszerzając to o art. 21 ust. 1 ustawy o muzeach, dowiadujemy się, że muzealia są rzeczy ruchome i nieruchomości będące własnością muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów. Muzealia bez względu na to, czy stanowią kolekcje, czy zbiór rzeczy, jeśli są wpisane do inwentarza muzeum, stanowią szeroko pojęte dobra narodowe, a co za tym idzie – posiadają ochronę prawną. Brak jednolitej oraz precyzyjnej terminologii prawnej dotyczącej szeroko rozumianego dobra kultury jest elementem, który osłabia

⁷ Por. definicja kolekcji [w:] *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, red. K. Zeidler, Warszawa 2010.

⁸ A. Jagielska-Budruk, *Zabytek ruchomy*, Warszawa 2011, s. 209–210.

⁹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568). Zob. B. Gadecki, *op. cit.*, s. 12–13.

znacznie tego pojęcia¹⁰. W ust. 1a przywołanego przepisu ustawodawca, odnosząc się do muzeum niemającego osobowości prawnej, wskazuje, iż muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność podmiotu, który utworzył muzeum, oraz wpisane do inwentarza muzealiów¹¹. Dodatkowo w art. 51 u.o.o.z., dotyczącym jedno-razowego pozwolenia na stały wywóz zabytku za granice, ustawodawca określa ramy czasowe i kwotowe poszczególnych kategorii zabytków, jak również kolekcji i przedmiotów z kolekcji. Według tego przepisu jednorazowego pozwolenia na wywóz wymaga się w stosunku do kolekcji i przedmiotów z kolekcji zoologicznych, botanicznych, mineralnych lub anatomicznych, których wartość jest wyższa niż 16 000 zł. Ponadto ustawodawca wskazuje, iż zabytki znajdujące się w inwentarzach muzeów, a także wchodzące w skład zbiorów publicznych, które stanowią własność Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego oraz innych jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, nie mogą być wywożone za granice na stałe¹². Należy zaznaczyć, iż o dobrach kultury mowa jest również w art. 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹³. Pojęcie „dobro kultury” pojawia się w ratyfikowanej konwencji sporządzonej w Paryżu z 17 maja 1970 roku. Konwencja dotyczy podejmowania środków w celu zapobiegania nielegalnemu wywozowi, przywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury. Zgodnie z art. 1 konwencji za dobra kultury uważane są dobra, które ze względów religijnych lub świeckich uznawane są przez każde państwo za mające znaczenia dla archeologii, prehistorii, historii, literatury, sztuki lub nauki i które należą do kategorii składających się z rzadkich zbiorów i okazów z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii, przedmiotów przedstawiających wartość paleontologiczną¹⁴. Być może postanowienia konwencji z Paryża były podstawą do przepisów regulujących problematykę wywozu zabytków w ustawie o zabytkach z 2003 roku.

Ponadto mając na uwadze pojawiające się niejasności związane z omawianą problematyką, wspomnieć należy jeszcze o definicji minerału. Pojęcie to, co warto podkreślić, nie jest kategorią prawną i nie zostało w związku z tym zdefiniowane w przepisach prawnych. Istnieje wiele definicji pojęcia „minerał”, ogólnie można przyjąć, że są to fazy krystaliczne powstałe w wyniku procesów geologicznych lub kosmogenicznych¹⁵. Minerale, stanowiąc fazy krystaliczne pierwiastków lub związków chemicznych, mogą występować samodzielnie i w sprzyjających warunkach przyjmować właściwe formy krystaliczne, czyli kryształy minerałów. Jednak najczęściej pojawia się co najmniej kilka faz krystalicznych tej samej substancji chemicznej lub zespół faz krystalicznych różnych substancji chemicznych, które w ujęciu mineralogicznym są podstawowymi składnikami skał, skamieniałości i meteorytów.

¹⁰ Zob. I. Bernatek-Zagała, *Prawna ochrona dóbr kultury – problemy terminologiczne*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2012, nr 4, s. 135–149.

¹¹ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2012 r., poz. 987).

¹² Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków...

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

¹⁴ Konwencja w Paryżu z 17 maja 1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106). Zob. B. Gadecki, *op. cit.*, s. 33.

¹⁵ A. Bolewski, J. Kubisz, A. Manecki, W. Żabiński, *Mineralogia ogólna*, Warszawa 1990.

Jeżeli minerały oraz zbudowane z nich skały, skamieniałości i meteoryty są przedmiotami zainteresowania kolekcjonerów, to pod względem prawnym są przedmiotami materialnymi, czyli rzeczami, które mają charakter samoistny oraz dają się wyodrębnić spośród innych przedmiotów. W myśl art. 45 Kodeksu cywilnego (k.c.) szeroko pojęte okazy geologiczne, czyli minerały, skały, skamieniałości oraz meteoryty, stanowiące przedmioty kolekcjonerskie są rzeczami ruchomymi, ze względu na powyżej wymienione cechy nie spełniają jednocześnie przesłanek, aby uznać je za nieruchomości¹⁶.

W wypadku organizacji kolekcji czy jej rozszerzenia ważny jest sposób wejścia kolekcjonera w posiadanie danego okazu geologicznego. Niezależnie od możliwości zakupu na giełdach kolekcjonerskich lub za pośrednictwem internetowych portali aukcyjnych, których sprzedawcy w razie kontroli muszą potrafić prawnie udokumentować wejście w posiadanie danego okazu geologicznego, wielu zbieraczy samodzielnie poszukuje tego typu okazów w terenie, najczęściej w wyrobiskach, kopalniach i kamieniołomach. Osoby zainteresowane meteorytami posługują się wykrywaczami metali, w wielu przypadkach robią to bez podstaw merytorycznych, „kopiąc w ciemno”. W ten sposób penetrują teren, a dokonując wkopów, ingerują w warstwy gleby. Taka swobodna eksploracja, z czego nie zdają sobie sprawy „współcześni poszukiwacze skarbów”, stanowi realne zagrożenie dla znajdujących się w warstwach gleby obiektów archeologicznych, które już podlegają ochronie prawnej. Pomimo iż celem prowadzonych poszukiwań nie są zabytki, można zupełnie nieświadomie dokonać zniszczenia zabytku nieruchomego, jakim jest stanowisko archeologiczne. Niewątpliwie może do tego dojść w wypadku naruszenia struktury nieruchomego zabytku archeologicznego przez dokonywanie wkopów w jego warstwę stratygraficzną, w której mogą się znajdować zabytki ruchome. Należy zaznaczyć, że w wypadku przestępstwa niszczenia zabytku również nieumyślność jest karalna. W związku z tym przy prowadzeniu poszukiwań szeroko pojętych okazów geologicznych za pomocą różnorodnych detektorów metali, georadarów lub magnesów neodymowych należy również brać pod uwagę konsekwencje i zachować szczególną rozwagę, gdyż działanie takie jest przestępstwem opisanym w art. 108 u.o.o.z. Ustawodawca stanowi w nim, iż każdy, kto uszkadza zabytek, podlega karze do ośmiu lat pozbawienia wolności, natomiast w wypadku działania nieumyślnego sprawcy grozi kara do dwóch lat pozbawienia wolności. Odpowiednikiem art. 108 u.o.o.z. jest w kodeksie karnym art. 288 k.k. Skupiając się na tym, należy wyjaśnić, że nie każde wejście w teren i poszukiwanie może się wiązać z popełnieniem czynu zabronionego, jednak należy brać to pod uwagę. Ponadto, gdy podczas szukania okazów geologicznych, najczęściej w trakcie poszukiwań meteorytów za pomocą detektorów metali, natkniemy się na przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, należy pamiętać, że bezwzględnie są one własnością Skarbu Państwa. Stanowi o tym ust. 1 art. 35 u.o.o.z., w którym ustawodawca wskazuje, że przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych stanowią własność Skarbu Państwa. Natomiast zgodnie z ust. 2. art. 35 u.o.o.z. własnością Skarbu Państwa są również przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, pozyskane w wyniku poszukiwań,

¹⁶ S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2003, s. 24. Zob. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93).

o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 12 u.o.o.z., czyli w trakcie poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. O takim znalezisku należy niezwłocznie powiadomić konserwatora zabytków¹⁷.

Należy też pamiętać, że przedmioty znajdujące się na terenie czyjejś nieruchomości mogą stanowić własność właściciela terenu. Ponadto przed wybraniem się na poszukiwania szeroko pojętych okazów geologicznych należałoby ustalić właściciela nieruchomości, na której zamierza się prowadzić poszukiwania, i zwrócić się do niego o zgodę. Pominiecie tej czynności i wtargnięcie na teren bez zgody osoby uprawnionej może się wiązać z konsekwencjami opisanymi w art. 157 k.w. lub w przypadku terenu ogrodzonego konsekwencjami wskazanymi w art. 193 k.k. Zgodnie z przepisem art. 189 Kodeksu cywilnego i w rezultacie zmian, które zostały wprowadzone w 2015 roku przez ustawę o rzeczach znalezionych, gdy rzecz, rozumianą w tym wypadku jako okaz geologiczny, znaleziono w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby bezcelowe, staje się ona przedmiotem współwłasności w częściach ułamkowych znalazcy i właściciela nieruchomości, na której rzecz została znaleziona¹⁸. W takim wypadku znaleziony przedmiot rozumiany jako okaz geologiczny obciążony jest prawami własności innych osób. W tym samym artykule ustawodawca dodaje, iż gdy rzecz ta jest zabytkiem lub materiałem archiwalnym, staje się ona własnością Skarbu Państwa, a znalazca jest obowiązany wydać ją niezwłocznie właściwemu staroście. Nowa ustawa doprecyzowała sporną kwestię dotyczącą roszczeń w wypadku przedmiotów znalezionych i przedmiotów, które mają cechy zabytku. Jak już wcześniej zostało stwierdzone, znalezione okazy geologiczne nie spełniają definicji stypizowanej w ustawie o zabytkach i opiece nad zabytkami. Właściciel może wyzbyć się własności rzeczy ruchomej przez to, że w tym zamiarze rzecz porzuci. Jest to skodyfikowane w art. 180 k.c. Rzecz porzucona bez zamiaru wyzbycia się własności jest w rozumieniu art. 183 rzeczą zgubioną. Rzecz porzucona staje się rzeczą niczyją, zawłaszczenie rzeczy porzuconej następuje przez objęcie rzeczy we władanie jako właściciel, czyli przez posiadanie samoistne. Wymagane jest przy tym zrzeczenie się udziału we własności rzeczy ruchomej, które wymaga uzewnętrznienia woli przez jej właściciela lub pozbycia się władztwa nad rzeczą w sposób umożliwiający każdemu jej posiadanie. W wypadku zrzeczenia się prawa własności do rzeczy przez jej współwłaściciela nie staje się ona rzeczą niczyją, ponieważ udział właściciela, który ją porzucił, aby się jej pozbyć, przypada współwłaścicielowi, który rzecz objął w posiadanie. Zgodnie z art. 181 k.c., własność ruchomej rzeczy niczyjej nabywa się przez jej objęcie w posiadanie samoistne¹⁹. W polskim systemie prawa posiadanie samoistne zostało zdefiniowane w art. 336 k.c. Posiadaczem rzeczy jest zarówno ten, kto nią rzeczywiście włada jak właściciel (posiadacz samoistny), jak i ten, kto nią faktycznie włada jak użytkownik, zastawnik, najemca, dzierżawca lub mający inne prawo, z którym łączy się określone władztwo nad cudzą rzeczą (posiadacz zależny). Posiadanie samoistne może

¹⁷ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków...

¹⁸ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz.U. z 2015 r., poz. 397). Zob. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny...

¹⁹ S. Rudnicki, *op. cit.*, s. 232–234. Zob. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny...

prowadzić do nabycia własności przez zasiedzenie rzeczy²⁰. Zgodnie z art. 174 § 1 k.c. posiadacz rzeczy ruchomej niebędący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada rzecz nieprzerwanie od lat trzech jako posiadacz samoistny, chyba że posiada w złej wierze. W tej kwestii następują jednak pewne ograniczenia. Ustawodawca w § 2 tego artykułu zastrzegł, iż przepisu § 1 nie stosuje się do rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. Zgodnie z nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami taka sytuacja może wystąpić, gdy w wyniku przestępstwa kolekcja bądź zbiory stanowiące muzealia, o których mowa w art. 21 u.o.m., zostaną utracone przez właściciela w wyniku popełnienia czynu zabronionego. Warunkiem jest, aby wraz z opisem określającym indywidualne pozwalające na identyfikację cechy zostały wpisane do krajowego rejestru dóbr kultury na wniosek Policji, prokuratora, wojewódzkiego konserwatora zabytków, Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, właściciela rzeczy, o której mowa w ust. 2, lub osoby kierującej jednostką organizacyjną, w której zbiorach albo zasobach rzecz się znajdowała²¹.

W wypadku kolekcji i zbiorów okazów geologicznych ważne wydaje się odniesienie do prawnej sytuacji sprzedaży, przechowywania i kolekcjonowania minerałów, które wydzielają promieniowanie jonizujące, szkodliwe dla zdrowia i życia ludzkiego. Postępowanie z minerałami zawierającymi naturalnie występujące radionuklidy, podobnie jak ze wszystkimi innymi materiałami niebezpiecznymi, wymaga rozsądnego podejścia, posiadania określonej wiedzy na temat ich właściwości, ostrożności, żeby nie narazić siebie i innych ludzi na niebezpieczeństwo²². Na gromadzenie w celach kolekcjonerskich minerałów promieniotwórczych nie jest potrzebne żadne zezwolenie, gdyż nie jest to materiał podlegający ochronie na podstawie prawa atomowego – wspomniana ustawa tego problemu nie normuje²³. Przed pozyskiwaniem i gromadzeniem materiałów radioaktywnych w celu późniejszego ich bezprawnego wykorzystania chronią nas przepisy Kodeksu karnego. W wypadku stwierdzenia, że sprawca gromadził, posiadał, posługiwał się przedmiotami wymienionymi w treści art. 171 § 1 k.k., ustalanie możliwości sprowadzenia niebezpieczeństwa w przypadku przedmiotowych minerałów nie jest konieczne. Istotne jest, w jakich okolicznościach oraz ilości są one gromadzone oraz sprzedawane i czy może to mieć istotny wpływ na życie lub zdrowie wielu osób²⁴. Każdy przypadek należy rozpatrywać indywidualnie. W myśl art. 171 § 1 k.k. każdy, kto bez wymaganego zezwolenia lub wbrew jego warunkom wyrabia, przetwarza, gromadzi, posiada, posługuje się lub handluje substancją lub przyrządem wybuchowym, materiałem radioaktywnym, urządzeniem emitującym promienie jonizujące lub innym przedmiotem lub substancją, która może sprowadzić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach, podlega karze pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do lat ośmiu²⁵. Zanim jednak prokurator prowadzący postępowanie w związku z posiadaniem

²⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny...

²¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków..., art. 24 a. Zob. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych...

²² T. Dziubiak, *Kolekcjonowanie minerałów zawierających naturalne radionuklidy w świetle polskiego prawa*, „Postępy Techniki Jądrowej” 2012, Vol. 58, z. 4, s. 33–35.

²³ Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (Dz.U. z 2007 r. Nr 42, poz. 276).

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny...

²⁵ *Ibidem*.

minerałów radioaktywnych postawi zarzut, czyn taki musi wypełniać znamiona opisane w art. 171 k.k. W celu zbadania sprawy organ prowadzący postępowanie powinien się oprzeć na całym materiale dowodowym, w tym również dowodzie z opinii biegłych.

Ten krótki przegląd niektórych aspektów prawnych dotyczących okazów i kolekcji geologicznych wyraźnie pokazuje, z jak rozległą problematyką mamy do czynienia. Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, iż kwestia pozyskiwania oraz rynku kolekcjonerskiego okazów geologicznych w Polsce nie doczekała się jeszcze rozwiązań prawnych. Wskazaniem byłoby jej uregulowanie wprost przez ustawę, by wykluczyć wątpliwości i ewentualne niejasności między znalazcami, właścicielami terenu, kolekcjonerami i Skarbem Państwa. Ze względu na rosnący popyt na rynku kolekcjonerskim na okazy geologiczne, w szczególności meteoryty i skamieniałości, wymaga regulacji prawnej sprawa własności tego typu okazów, tym bardziej że wartość materialna i naukowa wielu z nich jest bardzo wysoka. Ważne też, aby w ślad za tym uregulowana została prawnie sprawa obrotu handlowego na potrzeby kolekcjonerskie i wprowadzono również przepisy normujące kwestię minerałów promieniotwórczych. Ustawodawca w takiej regulacji powinien, uwzględniając pasję kolekcjonerską, obwarować ją jednocześnie przepisami w taki sposób, aby zązębiała się z przepisami Kodeksu cywilnego oraz innymi aktami prawa krajowego. Ważne jest, aby przepisy te w pewien sposób uwzględniały regulacje prawa międzynarodowego. W moim odczuciu obecny stan prawny w tym zakresie wymaga również pewnych modyfikacji. Rozwiązaniem może być rozważenie wprowadzania zmian w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ustawie o muzeach, które prawnie definiują kolekcję i kolekcjonera. Oczywiście mogłoby to się wiązać z nałożeniem pewnych obowiązków na kolekcjonerów, jednak w wyniku tego również uzyskaliby uprawnienia związane z posiadaniem kolekcji. Niezbędne są tutaj konsultacje między środowiskami naukowymi a kolekcjonerami, a także szeroko pojęta powszechna edukacja społeczna. Istotne jest uczestniczenie w szkoleniach i bieżące uzupełnianie wiedzy z zakresu prawa i zasad działania rynku kolekcjonerskiego oraz świadomość poczucia odpowiedzialności za funkcję, jaką pełnią kolekcjonerzy i ich zbiory w popularyzacji wiedzy o naszych dobrach narodowych. Efektem takiej wymiany doświadczeń i konsultacji będzie wypracowanie skuteczniejszych metod popularyzacji i wzmocnienie znaczenia środowiska miłośników geologii w naszym kraju.

Bibliografia

- Bernatek-Zagała I., *Prawna ochrona dóbr kultury – problemy terminologiczne*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2012, nr 4.
- Bolewski A., Kubisz J., Manecki A., Żabiński W., *Mineralogia ogólna*, Warszawa 1990.
- Dziubiak T., *Kolekcjonowanie minerałów zawierających naturalne radionuklidy w świetle polskiego prawa*, „Postępy Techniki Jądrowej” 2012, Vol. 58, z. 4.
- Gadecki B., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108–120 Przepisy karne. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Jagielska-Budruk A., *Zabytek ruchomy*, Warszawa 2011.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
- Konwencja w Paryżu z 17 maja 1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).

Kotwiecki A., Skórka M., *Do kogo prawnie należą znalezione meteoryty?*, „Meteoryt. Biuletyn miłośników meteorytów” 2001, nr 4 (40).

Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć, red. K. Zeidler, Warszawa 2010.

Rudnicki S., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2003.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93).

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114).

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r. poz. 987).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553).

Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (Dz.U. z 2007 r. Nr 42, poz. 276).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. z 2011 r. Nr 163, poz. 981).

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz. U. z 2015 r. poz. 397).